

Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı yanında
Maliyyə Monitorinqi Xidmətinin direktorunun
2012-ci il 02 iyul tarixli, F-021 №-li
Əmri ilə təsdiq edilmişdir

**Monitorinq iştirakçıları və monitorinqdə iştirak edən digər şəxslərin cinayət
yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun
maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə sahəsindəki fəaliyyətləri üzrə
«müşərini tanı siyasəti»nə dair
Metodoloji Rəhbərlik**

BAKI – 2012

MÜNDƏRİCAT

Giriş	2
I. Müştərini tanı siyasətinin monitoring subyektləri üçün əhəmiyyəti	3
II. Müştərini tanı siyasətinin əsas elementləri	5
2.1. Müştəri ilə işgüzar münasibətlərin qurulması	5
2.2. Müştərinin eyniləşdirilməsi və verifikasiyası prosedurları	6
2.2.1. Standart eyniləşdirmə və verifikasiya tədbirləri	7
2.2.2. Sadələşdirilmiş eyniləşdirmə və verifikasiya tədbirləri	9
2.2.3. Əlavə eyniləşdirmə tədbirləri	10
2.3. Müştərinin hesablarının və əməliyyatlarının davamlı monitoringi	15
2.4. Risklərin idarə edilməsi	16

Giriş

Hər bir monitoring subyekti cinayət yolu ilə əldə olunmuş pul vəsaitlərinin leqallaşdırılması (PL), yaxud terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi (TM) məqsədləri üçün sui-istifadə olunma riskinə məruz qala bilər. Bununla belə, monitoring subyektləri müştərilərinin və onların həyata keçirdikləri əməliyyatların PL/TM riskləri baxımından monitoringinə imkan verən adekvat nəzarət mexanizmlərinə malik olduqda müvafiq riskləri ən minimal səviyyəyə qədər azaltmağa nail olurlar. Belə nəzarət mexanizmləri sırasında «**müştərini tanı siyasəti**» effektiv nəticə verən mühüm alət kimi çıxış edir.

«Müştərini tanı siyasəti»nin konseptual əsasları İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının Maliyyə Tədbirləri üzrə İşçi Qrupunun (FATF) Təvsiyələri¹ və Bank Nəzarəti üzrə Bazel Komitəsinin «Banklar üçün müştərilərlə bağlı lazımi ehtiyat tədbirləri»² adlı sənədi ilə müəyyən edilmişdir.

FATF-ın müvafiq Təvsiyələrində müştərilərin eyniləşdirilməsi və verifikasiyası, habelə bununla əlaqədar müvafiq məlumat bazalarının formalaşdırılması tədbirləri ilə bağlı ümumi prinsiplər və vəzifələr əks olunmuşdur.

Bank Nəzarəti üzrə Bazel Komitəsinin «Banklar üçün müştərilərlə bağlı lazımi ehtiyat tədbirləri» adlı sənədi isə FATF-ın müvafiq Təvsiyələri nəzərə alınmaqla, «müştərini tanı siyasəti» ilə bağlı prinsip və vəzifələri daha da konkretləşdirən metodoloji baza kimi qəbul edilmişdir. Bununla belə, Bazel Komitəsinin sözügedən sənədi də «müştərini tanı siyasəti» ilə bağlı minimum standartlara dair təlimat kimi bəyan olunur.

Həm FATF-ın müvafiq Təvsiyəsində, həm də Bazel Komitəsinin «Banklar üçün müştərilərlə bağlı lazımi ehtiyat tədbirləri» adlı sənədində qeyd olunur ki, «müştərini tanı siyasəti» həm maliyyə-bank institutları, həm də qeyri-maliyyə institutları tərəfindən tətbiq edilməlidir.

«**Müştərini tanı siyasəti**» ölkələrin milli qanunvericiliyinə əsasən PL/TM ilə mübarizə sahəsində monitoring prosesinin iştirakçıları kimi müəyyən edilmiş maliyyə və qeyri-maliyyə institutları (*bundan sonra – monitoring subyektləri*) tərəfindən

¹ FATF-ın Təvsiyələri Maliyyə Monitoring Xidmətinin rəsmi internet sahifəsində yerləşdirilmişdir.

² Bank Nəzarəti üzrə Bazel Komitəsinin «Banklar üçün müştərilərlə bağlı lazımi ehtiyat tədbirləri» adlı sənədi Maliyyə Monitoring Xidmətinin rəsmi internet sahifəsində yerləşdirilmişdir.

mövcud və potensial müştərilər haqqında zəruri məlumatların toplanması, onların kimliyi və sahib olduqları pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın mənbəyinin müvafiq qaydada yoxlanılması prosesi ilə bağlı kompleks tədbirlər sistemidir.

«Müştərini tanı siyasəti» və bu çərçivədə müəyyən edilmiş prosedurlar monitoring subyektlərinin PL/TM üzrə risklərinin effektiv idarə olunmasının əsasını təşkil edir. «Müştərini tanı siyasəti»nin tətbiqi monitoring subyektlərindən istifadə edilməklə iqtisadi fəaliyyət sahəsində törədilən cinayətlərin qarşısının alınmasına və monitoring subyektlərinin peşəkar nüfuzunun qorunmasına yardım edir.

PL/TM ilə mübarizə sisteminin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması tədbirləri çərçivəsində və ölkəmizin bu sahədə üzərinə götürdüyü beynəlxalq öhdəliklərə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasında «müştərini tanı siyasəti» ilə bağlı adekvat preventiv tədbirlər sistemi formalaşdırılmışdır. «Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu»nunda (*bundan sonra – Preventiv Qanun*) müştərilərin eyniləşdirilməsi və verifikasiyası, habelə bununla əlaqədar müvafiq məlumat bazalarının yaradılması tədbirləri ilə bağlı hüquqi əsaslar təsbit edilmişdir.

Həmçinin daxili nəzarət sistemlərinin bir hissəsi kimi «müştərini tanı siyasəti»nin əsas elementləri, 2010-cu ilin sentyabr ayında dövlət qeydiyyatına alınmış «Hüquqi şəxs olan monitoring iştirakçılarının və monitoringdə iştirak edən digər şəxslərin cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı fəaliyyət üzrə daxili nəzarət sistemlərinin təşkili üzrə Tələblər»də də müəyyən olunmuşdur. Bu sənəddə müştərinin və benefisiarın eyniləşdirilməsi və verifikasiyası ilə bağlı daxili qayda və prosedurlarda öz əksini tapmalı olan məsələlərə dair tələblər əks olunmuşdur.

«Müştərini tanı siyasəti»nə dair Metodoloji Rəhbərlik beynəlxalq standartlar və milli qanunvericiliyin tələbləri ilə hazırlanmışdır və bu Metodoloji Rəhbərliyin hazırlanmasında məqsəd monitoring subyektlərinin üzləşə biləcəkləri PL/TM risklərinin minimum səviyyəyə endirilməsinə yardım etməkdir.

I. «Müştərini tanı siyasəti»nin monitoring subyektləri üçün əhəmiyyəti

Müvafiq qanunvericiliklə müəyyən edilmiş tənzimləyici normalar monitoring

subyektlərindən müştərilərinin biznes profilləri barədə ətraflı məlumata sahib olmalarını və zəruri hallarda onlarla işgüzar münasibətlərə xitam verilməsini tələb edir. Müştəriləri barəsində müntəzəm şəkildə araşdırmalar aparmayan monitoring subyektləri son nəticədə əhəmiyyətli xərclər və itkilərə səbəb olan nüfuz, əməliyyat, hüquqi və konsentrasiya risklərinə məruz qalır.

Nüfuz riski monitoring subyektinin biznes fəaliyyəti və işgüzar əlaqələri ilə bağlı ictimaiyyət qarşısında mənfi rəy formalaşdıraraq monitoring subyektinə etibarın azalmasına səbəb olacaq təhlükə kimi müəyyən edilir. Monitoring subyektinin qəsdən və ya qeyri-ixtiyari olaraq müştərilərin qanunsuz əməliyyatlarının həyata keçirilməsində vasitəçi rolunu oynaması onun gələcək fəaliyyətini ciddi təhlükə altına alır.

Əməliyyat riski monitoring subyektinin fəaliyyət xarakterinin və əməliyyatlarının aparılmasının daxili qayda və prosedurlarının mövcud qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olmaması nəticəsində potensial maliyyə itkilərinə məruz qalma təhlükəsini ifadə edir. Bu riskin yüksək olması monitoring subyektinin öz fəaliyyəti, o cümlədən də risklərin səmərəli şəkildə idarə edilməsi sahəsində peşəkar qayda və prosedurlara və nəticə etibarilə normal biznes fəaliyyətinə malik olmamasını göstərir.

Hüquqi risk monitoring subyektlərinin qeyri-qanuni əməliyyatların həyata keçirilməsində birbaşa və ya dolayı yolla iştirakı nəticəsində üzləşdikləri iri məbləğdə cərimələrin, məhkəmə qərarlarının, hətta fəaliyyətinin dayandırılması ilə bağlı hökm çıxarılması hallarını nəzərdə tutur.

Konsentrasiya riski monitoring subyektinin fəaliyyətinin hər hansı konkret alət, ayrı-ayrı müştəri qrupları, əməliyyatlar, iqtisadiyyatın konkret sektoru üzərində cəmləşməsindən irəli gələn potensial itkilərə məruz qalma təhlükələrini ifadə edir. Konsentrasiya risklərini müəyyən etmək üçün monitoring subyektləri müştərilərin kimliyini və onların fəaliyyət göstərdiyi sahələri dəqiq bilməlidirlər. Belə ki, məhdud müştəri qrupuna və ya iqtisadi sahələrə məxsus böyük məbləğli investisiya, əmanət və digər maliyyə alətlərinin geri çəkilməsi, alınmış kreditlərin ödənilməməsi, müqavilələrin ləğv olunması və digər bu kimi arzuolunmaz hallarla nəticələnən

potensial risklər monitoring subyektlərini ciddi təhlükə qarşısında qoya bilər.

Qeyd edilənlərə əsasən, cinayətkar fəaliyyətlər nəticəsində əldə edilmiş vəsaitlərin leqallaşdırılması, habelə bu vəsaitlər hesabına terrorçuluğun, narkotik qaçaqmalçılığının və digər qeyri-qanuni fəaliyyətlərin maliyyələşdirilməsi təhlükəsinə malik əməliyyatlara nəzarət etmək və onların qarşısını almaq məqsədilə «müşərini tanı siyasəti»nin hazırlanması və tətbiqi monitoring subyektləri üçün obyektiv zərurətə çevrilmişdir.

Müvafiq tələblərə uyğun olaraq hazırlanan və effektiv şəkildə tətbiq edilən «müşərini tanı siyasəti» monitoring subyektinin müştəriləri tərəfindən istifadə edilən vəsaitlərin mənbəyi və müştərinin fəaliyyətinin xarakteri haqqında lazımi məlumatların əldə edilməsinə imkan verir. Bununla da monitoring subyektləri üçün mümkün risklərin effektiv idarə edilməsi üçün əsaslar yaranır və cinayətkar elementlərin PL/TM məqsədi ilə monitoring subyektlərindən istifadə olunma riski azalır.

II. Müştərini tanı siyasətinin əsas elementləri

Monitoring subyektlərinin həyata keçirdikləri «müşərini tanı siyasəti» minimum 4 əsas elementi özündə əhatə etməlidir:

- müştəri ilə işgüzar münasibətlərin qurulması;
- müştərinin eyniləşdirilməsi və verifikasiyası;
- müştərinin hesablarının və əməliyyatlarının davamlı monitoringi;
- risklərin idarə edilməsi.

2.1. Müştəri ilə işgüzar münasibətlərin qurulması

Monitoring subyektləri «Müştəri ilə işgüzar münasibətlərin qurulması» ilə bağlı aydın qayda və prosedurlara malik olmalı, bu qayda və prosedurlarda əlavə eyniləşdirmə tədbirləri tələb edən yüksək riskli müştəri tiplərinin təsviri də öz əksini tapmalıdır. Müvafiq qayda və prosedurlar əsasında müştəri ilə bağlı məlumat

bazasının – müştərinin profilinin yaradılması üçün müştərinin mənsub olduğu ölkə, hazırda və ya daha əvvəl tutduğu mühüm ictimai vəzifə və sosial statusu, maliyyə vəziyyəti, kimin adından fəaliyyət göstərməsi, əlaqəli hesabları, biznes fəaliyyəti və onun təbiəti, yerləşməsi və s. kimi risk meyarları müəyyən edilməlidir. Monitoring subyektlərinin müştəri ilə işgüzar münasibətlərinin qurulması barədə qərarı məhz bu risk meyarları üzrə aparılan qiymətləndirməyə əsaslanmalıdır.

Eyni zamanda, müştəri ilə işgüzar münasibətlərin qurulması ilə bağlı müəyyən edilmiş qayda və prosedurlar məhdudlaşdırıcı xarakterə malik olmamalıdır. Həddən artıq sərt tələblərin irəli sürülməsi müştərilərin monitoring subyektlərinin xidmətlərindən imtina etməsi ilə nəticələnə bilər. Həmçinin bu qayda və prosedurlarda əhalinin aztəminatlı təbəqəsinin monitoring subyektlərinin xidmətlərinə çıxışını məhdudlaşdıran elementlər istisna edilməlidir. Digər tərəfdən mənbəyi məlum olmayan iri həcmli pul vəsaitləri və ya qiymətli əmlaka malik olan şəxslər üçün əlavə eyniləşdirmə tədbirləri tətbiq edilməlidir.

Bir qayda olaraq, yüksək riskli müştərilər – qeyri-rezidentlər, xarici dövlətlərin siyasi xadimləri, şübhəli reputasiyaya və ya kriminal keçmişə malik müştərilər, xeyriyyə təşkilatları, birbaşa əlaqə qurmadan texnoloji vasitələrdən istifadə edən və müxbir hesablara malik müştərilər ilə işgüzar münasibətlərin qurulmasına dair qərar monitoring subyektinin rəhbərliyi tərəfindən verilməlidir.

2.2. Müştərinin eyniləşdirilməsi və verifikasiyası

«Müştərini tanı siyasəti»nin ən mühüm elementini müştərinin eyniləşdirilməsi və verifikasiyası prosedurları təşkil edir.

Müştəri – pul vəsaitləri və ya digər əmlakla əlaqədar əməliyyatın həyata keçirilməsinə dair monitoring subyektlərinin hər hansı xidmətindən daimi və ya qeyri-müntəzəm istifadə edən fiziki və ya hüquqi şəxsdir.

Eyniləşdirmə – müştərinin şəxsiyyətinin, hüquq qabiliyyətinin, təmsilçilik səlahiyyətinin və işgüzar fəaliyyətinin müəyyən edilməsi üçün həyata keçirilən tədbirlərin məcmusudur.

Verifikasiya – müştəri barəsində əldə edilmiş eyniləşdirmə məlumatlarının həqiqiliyinin etibarlı mənbələr vasitəsilə müəyyən edilməsi üçün həyata keçirilən tədbirlərin məcmusudur.

Monitoring subyektləri müştərinin və benefisiarın eyniləşdirilməsi və verifikasiyası üzrə daxili qayda və prosedurlara malik olmalıdır. Eyniləşdirmə və verifikasiya prosedurları sadə, dəqiq müəyyən edilmiş və asan icra edilə bilən olmalıdır. Müştəri ilə işgüzar münasibətlər yalnız müştərinin tam və əhatəli eyniləşdirilməsi və verifikasiyasından sonra yaradılmalıdır. Qayda və prosedurlar monitoring subyektinin rəhbərliyi tərəfindən təsdiq olunmalı və mütəmadi olaraq yenilənməlidir.

Monitoring subyekti işgüzar münasibətdə olduğu müştərinin eyniləşdirmə məlumatlarını daim yenilənməlidir. Mürəkkəb, iri həcmli qeyri adi, habelə açıq-aşkar iqtisadi və ya qanuni məqsədi olmayan əməliyyatların həyata keçirildiyi, müştəri tərəfindən əvvəllər təqdim edilmiş məlumatlarda və ya müştəri hesablarının idarə edilməsində əhəmiyyətli dəyişikliklər baş verdiyi zaman bu məlumatların yenilənməsi xüsusilə vacibdir. Bununla yanaşı, monitoring subyektləri mövcud müştəriləri barədə zəruri məlumatları istənilən vaxt əldə etmək imkanına malik olmalıdır.

Monitoring subyektləri müştərilər və onların həyata keçirdikləri əməliyyatlara dair saxlanması zəruri olan məlumatların siyahısını və saxlanma müddətini müəyyən edən aydın standartlara malik olmalıdır. Bu standartlar müştərinin və onun biznes fəaliyyətinin daha yaxşı başa düşülməsi, həmçinin müştəri ilə yarana biləcək mübahisələr zamanı lazımi hüquqi tədbirlərin həyata keçirilməsi və ya maliyyə araşdırmaları zamanı dəlillərin təqdim olunması baxımından əhəmiyyətlidir.

2.2.1. Standart eyniləşdirmə tədbirləri

Monitoring subyektləri hər bir yeni müştəri və onun biznes fəaliyyətinin məqsəd və xarakteri ilə bağlı bütün lazımi eyniləşdirmə məlumatlarını əldə etməlidir. Bu məqsədlə hər bir müştərinin həqiqi kimliyini təyin etməyə və hər bir müştəri

kateqoriyasına məxsus riskləri qiymətləndirməyə imkan verən müvafiq eyniləşdirmə və verifikasiya standartları müəyyən olunmalıdır.

Kredit təşkilatlarında fiziki və hüquqi şəxs olan müştərilərin eyniləşdirilməsi və verifikasiyası proseduru Preventiv Qanun və Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının «Banklarda hesabların açılması, aparılması və bağlanması Qaydaları»na uyğun olaraq tələb olunan sənədlər əsasında həyata keçirilir.

Fiziki şəxsin eyniləşdirilməsi – şəxsiyyəti təsdiq edən sənəd əsasında aparılır.

Hüquqi şəxsin eyniləşdirilməsi – hüquqi şəxsin nizamnaməsinin və dövlət qeydiyyatına alınması haqqında sənədin notariat qaydasında təsdiq olunmuş surəti əsasında aparılır.

Hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxsin eyniləşdirilməsi – şəxsiyyəti təsdiq edən sənəd və müvafiq vergi orqanı tərəfindən verilmiş şəhadətnamə əsasında aparılır.

Monitorinq subyektləri müştəri və benefisiar mülkiyyətçi barədə əldə olunmuş eyniləşdirmə məlumatlarının qanunvericiliklə müəyyən edilmiş şəxsiyyəti təsdiq edən rəsmi sənədlər və etibarlı və müstəqil mənbələr (elektron məlumat bazaları, internet resursları və s) vasitəsilə verifikasiyası üçün tədbirlər görməlidirlər.

Monitorinq subyektləri hüquqi şəxs olan müştərinin adından çıxış edən fiziki şəxsin buna səlahiyyətli olub–olmamasını yoxlamalı, səlahiyyətli nümayəndədən etibarnaməni tələb etməli və səlahiyyətli nümayəndənin eyniləşdirilməsi və verifikasiyası üçün tədbirlər görməlidirlər.

Monitorinq subyektləri hüquqi şəxsin nizamnaməsi və dövlət qeydiyyatına alınması haqqında sənəd əsasında hüquqi şəxsin hüquqi ünvanını, təşkilati-hüquqi formasını və rəhbərini müəyyən etməlidirlər.

Monitorinq subyektləri benefisiar mülkiyyətçinin eyniləşdirilməsi və onun kimliyinin müəyyən edilməsinə tam əmin olanadək verifikasiyası üçün tədbirlər görməlidirlər.

Monitorinq subyektləri fiziki şəxs olan bütün müştərilərinin öz adından və ya başqa şəxsin adından fəaliyyət göstərmələrini müəyyən etməlidirlər. İşgüzar münasibətlər, maliyyə əməliyyatları və ya digər əqdlər təmsilçi vasitəsilə həyata

keçirilsə monitoring subyektləri həm təmsil edilən şəxs (benefisiar mülkiyyətçinin), həm də təmsilçinin eyniləşdirilməsi və verifikasiyası üçün tədbirlər görməlidirlər.

Hüquqi şəxs olan müştərinin benefisiar mülkiyyətçisinin müəyyən edilməsi üçün monitoring subyektləri hüquqi şəxsin əsl sahibi olan (təsisçi və ya nəzarət səhm paketinə malik olan şəxs), hüquqi şəxsə nəzarəti həyata keçirən və ya hüquqi şəxsin fəaliyyətindən son nəticədə mənfəət əldə edən fiziki şəxslərin müəyyən edilməsi üçün də tədbirlər görməlidirlər.

Monitoring subyektinə təqdim olunmuş məlumatların doğruluğu yeni müştərilərlə işgüzar münasibətlərin başlanğıcında və ya əməliyyatların sonrakı gedişində müntəzəm olaraq yoxlanılmalıdır.

Hər bir monitoring subyekti korporativ müştərini təmsil edən nümayəndənin iştirakı olmadan həmin müştərinin adından çıxış edərək hər hansı əməliyyat həyata keçirməyə cəhd edən istənilən şəxsin eyniləşdirilməsi və verifikasiyası üçün tədbirlər görməlidir. Əgər müştərinin yaşadığı ünvan və ya iş yeri monitoring subyektinin xidmət etdiyi ərazidə deyilsə, müştərinin evindən, yaxud iş yerindən uzaqda yerləşən monitoring subyekti ilə əməkdaşlıq etməsinin səbəbi aydınlaşdırılmalıdır.

Verifikasiya prosesini lazımi səviyyədə həyata keçirmək üçün zəruri sənədlərin təqdim edilməsindən imtina edən müştərilər və ya nümayəndələrin əməliyyatlarından imtina edilməlidir.

İşgüzar münasibət qurulduqdan sonra müştəri barəsində təqdim edilmiş informasiyanın təsdiq edilməsi üçün onun telefon, e-mail və digər əlaqə vasitələrinin düzgünlüyü yoxlanılmalıdır.

2.2.2. Sadələşdirilmiş eyniləşdirmə və verifikasiya tədbirləri

Bu növ tədbirlər PL/TM risklərinin aşağı olduğu müştərilərə və əməliyyatlara münasibətdə tətbiq olunan eyniləşdirmə tədbirlərindən ibarətdir.

Sadələşdirilmiş eyniləşdirmə və verifikasiya tədbirləri monitoring subyektlərinin fəaliyyət xüsusiyyətləri, müştərinin, işgüzar münasibətlərin və həyata keçirilən

əməliyyatların xarakteri və törədə biləcəyi risklər nəzərə alınmaqla monitoring subyektinin risk-əsaslı yanaşma prosedurlarına uyğun olaraq tətbiq edilir.

Monitoring subyektləri tərəfindən sadələşdirilmiş eyniləşdirmə və verifikasiya tədbirləri yalnız cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin leqallaşdırılması və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi risklərinin aşağı olduğu müştərilərə, işgüzar münasibətlərə və əməliyyatlara münasibətdə tətbiq oluna bilər.

Monitoring subyektləri Preventiv Qanunun 9.2.1 və 9.2.2-ci maddələrinə uyğun olaraq yalnız işgüzar münasibətlərin qurulmasından əvvəl və 15 min manat məbləğində və ya bundan artıq məbləğdə həyata keçirilməsi gözlənilən hər hansı birdəfəlik əməliyyatdan əvvəl (bu hala həmçinin limit çərçivəsində həyata keçirilərək bir-biri ilə əlaqəsi olan və ümumi məbləği limitdən artıq olan bir neçə əməliyyat aiddir) müştəri və ya benefisiara münasibətdə sadələşdirilmiş eyniləşdirmə və verifikasiya qaydalarını tətbiq edə bilərlər.

Sadələşdirilmiş eyniləşdirmə və verifikasiya tədbirlərinin tətbiq edilməsi monitoring subyektləri tərəfindən Preventiv Qanunun 9-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş müştərinin və benefisiarın eyniləşdirilməsi və verifikasiyası, müştərinin işgüzar münasibətlərinin məqsədinin və mahiyyətinin müəyyən edilməsi və əldə olunmuş məlumatların mütəmadi qaydada yenilənməsi ilə bağlı öhdəliklərin risk-əsaslı yanaşma əsasında daha sadə və məhdud həcmdə tətbiqini nəzərdə tutur.

2.2.3. Əlavə eyniləşdirmə tədbirləri

Yüksək risk kateqoriyasına daxil olan müştərilər və onların həyata keçirdikləri əməliyyatlar üzrə əlavə eyniləşdirmə tədbirlərinin tətbiq olunması zəruridir. Monitoring subyektlərində belə müştərilərin və ya onların fəaliyyətlərinin məxfiliyinin qorunması üçün hazırlanmış təhlükəsizlik tədbirləri, bu məlumatların məsul şəxs, auditorlar və ya digər aidiyyəti şəxslər tərəfindən yoxlanılmasının qarşısını almamalıdır.

Monitoring subyektləri tərəfindən tətbiq olunan əlavə eyniləşdirmə tədbirləri aşağıdakılardır:

- hesabların və işgüzar əlaqələrin yoxlanılması və ya həyata keçirilən əməliyyatın məqsədinin və mahiyyətinin aydınlaşdırılması;
- hüquqi şəxs olan müştərinin səhmdarlarının və onların iştirak paylarının öyrənilməsi;
- digər etibarlı mənbələr vasitəsilə müştəri, benefisiar və əgər mümkündürsə pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın mənbəyi barədə daha dəqiq məlumatların əldə edilməsi və üzləşdirilməsi.

Əlavə eyniləşdirmə tədbirlərinin xüsusilə aşağıdakı yüksək riskli müştəri kateqoriyaları ilə işgüzar münasibətlər həyata keçirilən zaman tətbiq edilməsi zəruridir.

- **Qeyri-rezident müştərilər**

Monitorinq subyektləri qeyri-rezident müştərilərlə işgüzar münasibətlərə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Qeyri-rezidentlərin Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət (bank hesablarının açılması, eləcə də pul vəsaitləri və ya digər əmlakla əməliyyatların aparılması və s.) səbəbləri dəqiq araşdırılmalıdır.

- **Pul vəsaitlərinin, qiymətli kağızların və ya digər əmlakın idarə olunması həvalə olunmuş hüquqi şəxslər**

Müştərinin öz kimliyini gizlətmək məqsədilə pul vəsaitlərinin, qiymətli kağızların və ya digər əmlakın idarə edilməsi həvalə olunmuş hüquqi şəxslərdən istifadə etməsi mümkündür. Monitorinq subyektlərinin məxfiliyi qorumaq üçün tətbiq etdikləri təhlükəsizlik tədbirləri müştərilərin və onlara aid əməliyyatların əsl məqsəd və mahiyyətini öyrənməyə mane olmamalıdır. Eyni zamanda, mövcud müştərinin özünü digər şəxsin və ya şəxslərin adından çıxış edən fiziki və ya hüquqi şəxs qismində səlahiyyətli nümayəndə kimi təqdim edərək qeyri-qanuni fəaliyyəti gizlətməyə cəhd etməsi halları da müəyyən edilməlidir. Bu zaman həm səlahiyyətli nümayəndənin, həm də onun təmsil etdiyi şəxsin dəqiq eyniləşdirilməsi həyata keçirilməli və kimliyi dəqiq müəyyən olunmalıdır.

Peşəkar vasitəçi tərəfindən bankda açılan bir neçə müştəri hesablarının bir şəxsə

(benefisiara) xidmət etmək üçün açılmasına əsaslı şübhələrin yarandığı halda həmin şəxsin (benefisiarın) əlavə eyniləşdirilməsi və verifikasiyası həyata keçirilməlidir.

Bankların peşəkar vasitəçilik xidmətləri göstərən hüquqi şəxslər tərəfindən idarə edilən birgə hesablarından (bir sıra müştərilərin depozit qoyduğu) istifadə edən bütün müştərilərin (benefisiarların) kimliyi müəyyən olunmalıdır.

- **Nominal saxlayıcı olan və ya sənədli adsız səhmlər buraxmış hüquqi şəxslərlə əməliyyatlar**

Nominal səhmdarları, yaxud adsız səhmləri olan müəssisələrlə işgüzar münasibətlərə başlayarkən, bu münasibətlərə diqqət yetirilməlidir. Belə şirkətlərin benefisiarları tam və dəqiq eyniləşdirilməlidir. Monitoring subyektləri adsız səhmlərin satılmasından və yeni sahibinin kimliyindən tamamilə xəbərsiz ola bilər. Məhz buna görə də monitoring subyektləri adsız səhmlər buraxmış hüquqi şəxslərin benefisiarları ilə bağlı eyniləşdirmə, verifikasiya və əlavə eyniləşdirmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi üçün qayda və prosedurlara malik olmalıdır.

- **Xarici banklarla müxbir hesablar vasitəsilə həyata keçirilən əməliyyatlar**

Müxbir bankçılıq bir bank tərəfindən (müxbir bank) digər bank üçün (respondent bank) bankçılıq xidmətlərinin təmin edilməsidir.

Banklar müxbir hesablar vasitəsilə əməliyyat həyata keçirən respondent bankın biznes fəaliyyətini tam başa düşmək üçün respondent bank haqqında yetərli informasiyaya malik olmalıdır. Burada aşağıdakı əsas amillər nəzərə alınmalıdır:

- respondent bankın rəhbərliyi haqqında məlumat;
- əsas fəaliyyət növləri;
- yerləşdiyi ölkə;
- pul vəsaitlərinin leqallaşdırılmasına qarşı mübarizə üzrə bankın reputasiyası;
- müxbir hesabın açılma məqsədi;

- müxbir bankçılıq xidmətlərindən istifadə edəcək istənilən üçüncü tərəfin eyniləşdirilməsi;
- respondent bankın yerləşdiyi ölkədə bank fəaliyyətinin tənzimlənməsi və nəzarətinin vəziyyəti.

Hər hansı ölkədə fiziki baxımdan mövcud olmadan xidmətlər təklif edən respondent bankın müxbir hesablarına xüsusi diqqət yetirilməlidir. Qeyd etmək lazımdır ki, banklar tərəfindən belə müxbir hesablarla bağlı lazımi eyniləşdirmə və əlavə eyniləşdirmə tədbirləri həyata keçirilmirsə, bu halda bank bir sıra risklərlə üzləşə və nəticədə cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin leqallaşdırılmasında istifadə oluna bilər.

Banklar yalnız müvafiq sahə üzrə nəzarət orqanları tərəfindən effektiv şəkildə nəzarət olunan xarici banklarla müxbir əlaqələr qurmalıdır. Banklar hər hansı bir ölkədə qeydiyyatdan keçmiş, lakin fiziki mövcudluğu və tənzimləyici qurumu olmayan banklarla (shell-bank) müxbir əlaqələr qurmamalı və ya daha əvvəl qurulmuş bu cür münasibətləri davam etdirməməlidir. Banklar pul vəsaitlərinin leqallaşdırılmasına qarşı mübarizə sahəsində yüksək standartlara malik olmayan və bu sahədə əməkdaşlığa meyilli olmayan ölkələr kimi müəyyən edilmiş yurisdiksiyalarda yerləşən respondent banklarla işgüzar münasibətlər qurarkən və ya mövcud əlaqələri davam etdirərkən daha diqqətli olmalıdır. Respondent bankın eyniləşdirmə və verifikasiya qayda və prosedurlarına malik olması bank tərəfindən müəyyən edilməli və müxbir hesablar vasitəsilə həyata keçirilən əməliyyatlarda əlavə eyniləşdirmə tədbirləri görülməlidir.

- **Xarici dövlətlərin siyasi xadimlərinin əməliyyatları**

Xarici dövlətlərin siyasi xadimlərinə dövlət və ya hökumət başçıları, nüfuzlu siyasətçilər, hökumət üzvləri, yuxarı instansiya məhkəmələrinin hakimləri, yüksək rütbəli hərbi qulluqçular, dövlət mülkiyyətində olan müəssisələrin rəhbərləri, siyasi partiyanın vəzifəli şəxsləri, onların ailə üzvləri və yaxın qohumları daxildir.

Xarici dövlətlərin yüksək vəzifəli şəxsləri, yaxud onlarla bilavasitə əlaqəli olan şəxslər və şirkətlərlə işgüzar münasibətlərin qurulması monitorinq subyekti üçün

potensial olaraq nüfuz və hüquqi risk təhlükəsi yarada bilər.

Buna görə də monitoring subyektinin bu və ya digər şəxsin siyasi xadim olduğu ilə bağlı şübhəsi olduqda, həmin şəxslə və ona birbaşa aidiyyəti olan insanlar və müəssisələrlə bağlı ətraflı eyniləşdirmə tədbirləri həyata keçirməlidir. Siyasi xadimlərlə işgüzar münasibətlərə başlamadan öncə monitoring subyektləri vəsaitlərin mənbəyini araşdırmalıdır. Siyasi xadimlər üçün hesab açmaq qərarı rəhbərlik tərəfindən qəbul edilməlidir.

- **Qeyri-adi və şübhəli əməliyyatlar**

Qeyri-adi əməliyyatlar müştərinin mövcud fəaliyyəti üçün xarakterik olmayan mürəkkəb, habelə aydın iqtisadi və ya qanuni məqsədə malik olmayan, iqtisadi cəhətdən qeyri-rasional şəkildə və nisbətən iri həcmli nağd vəsaitlərlə həyata keçirilən əməliyyatlar hesab olunur. Qeyri-adi əməliyyat PL/TM riski yaratma ehtimalının yüksək olacağı güman edildikdə şübhəli əməliyyat hesab olunur.

Qeyri-adi əməliyyatlar bir sıra mühüm elementlərlə xarakterizə oluna bilər. Məsələn, müştəri həyata keçirəcəyi əməliyyatın məqsədini və gəlirlərinin mənbəyini gizlətmək məqsədilə, həmin əməliyyatı elə şərtlərlə həyata keçirməyə çalışır ki, bu halda əməliyyat haqda məlumatın qanunvericiliklə maliyyə monitoringi orqanına məcburi qaydada təqdim edilməsi istisna olunsun. Buna misal olaraq iri məbləğlərdə aparılan əməliyyatlara diqqət cəlb etməmək üçün müştərilərin öz ailə üzvlərinin və ya qohumlarının adına açılmış hesablarla müəyyən olunmuş limiti aşmayan əməliyyatlar həyata keçirməsini göstərmək olar. Belə əməliyyatların tezliyi, məbləğlərin bir-birinə yaxın olması, əməliyyatların keçirilmə məqsədi və s. məqamlar şübhəlilik üçün əsasların mühüm elementləri kimi qəbul oluna bilər.

Əməliyyatın qeyri-adi olmasına dair şübhələr bir sıra amillərin qiymətləndirilməsinə əsaslanmalıdır. Bu amillərə nümunə kimi müştərinin fəaliyyətinin xarakteri, onun maliyyə vəziyyəti, şəxsiyyəti və davranışı haqqında informasiyanı göstərilə bilər. Həm də nəzərə alınmalıdır ki, əksər hallarda bu və ya digər əməliyyatın PL/TM ilə bağlı cinayətlərə aidiyyətinin olması barədə şübhələr yalnız bir amil deyil, bir neçə amil nəzərə alındıqda yaranır.

Monitoring subyektləri əməliyyatı həyata keçirən tərəflərin kimlikləri barədə məlumatın təqdim olunmasını tələb etməli, vəsaitin mənbəyini və əməliyyatın məqsədini müəyyən etmək üçün digər zəruri tədbirlər görməlidir. Qeyri-adi əməliyyatlarda PL/TM risklərinin yüksək olması müəyyən olunduğu halda monitoring subyektini qanunvericiliyə müvafiq olaraq bu barədə məlumatı Maliyyə Monitoring Xidmətinə təqdim etməlidir.

- **Birbaşa əlaqə qurmadan texnoloji vasitələrdən istifadə etməklə həyata keçirilən əməliyyatlar**

Müasir dövrdə texnoloji vasitələrin sürətli inkişafı ilə əlaqədar olaraq monitoring subyektlərinə müştəri ilə birbaşa əlaqə qurmadan müştəri ilə işgüzar münasibətlərin yaradılması praktikası geniş vüsət alıb. Texnoloji vasitələrin köməyi ilə həyata keçirilən əməliyyatlara ən tipik nümunə kimi internet və ya oxşar texnologiyalar vasitəsilə həyata keçirilən elektron bankçılıq xidmətləri çıxış edir. Hal-hazırda dünya praktikasında elektron bankçılıq telekommunikasiya şəbəkələri vasitəsilə həyata keçirilən geniş çeşidli məhsulları və xidmətləri özündə birləşdirir.

Banklar birbaşa əlaqə qurmadan texnoloji vasitələrdən istifadə etməklə işgüzar münasibətlər quran müştərilər üçün hesabların açılması zamanı tətbiq olunan müştərinin eyniləşdirilməsi, verifikasiyası və əlavə eyniləşdirmə qayda və prosedurlarını tətbiq etməlidir. Burada əlavə eyniləşdirmə tədbirlərini həyata keçirən zaman etibarlı üçüncü tərəfin xidmətlərindən də istifadə etmək olar.

Elektron bankçılığın sərhədsiz olması, insan amili olmadan həyata keçirilməsi xüsusiyyətləri, eyni zamanda əməliyyatların sürəti müştərinin eyniləşdirmə və verifikasiyasında böyük çətinliklər törədir. Bununla bağlı yarana biləcək potensial risklər qiymətləndirilməli və bu risklər nəzərə alınmaqla müştərilərin eyniləşdirmə və verifikasiya prosedurları yeni texnoloji vasitələr nəzərə alınaraq daima yenilənməlidir.

2.3. Müştərinin hesablarının və əməliyyatlarının davamlı monitoringi

Müştərinin hesablarının və əməliyyatlarının davamlı monitoringi «müştərini tanı siyasəti»nin effektivliyinin təmin edilməsinin bir vasitəsidir. Müştərilərin hesabları və

onlar tərəfindən həyata keçirilən əməliyyatlar, habelə müştərilərin işgüzar münasibətlərinin məqsədi və mahiyyəti barədə məlumatlar davamlı şəkildə monitorinq olunmalıdır. Risk dərəcəsinin artmasına proporsional olaraq monitorinqin intensivliyi də artırılmalıdır.

2.4. Risklərin idarə edilməsi

Müştərinin fəaliyyəti və davranışı üzrə mümkün risklərin idarə edilməsi «müştərini tanı siyasəti»nin mühüm tərkib hissələrindən biridir. Hər bir monitorinq subyektinin risklərin idarə edilməsi sistemində malik olmalıdır. Risklərin idarə edilməsi – müştərilərin fəaliyyətləri üzrə risklərin müəyyən edilməsi, qiymətləndirilməsi, monitorinqi və nəzarəti prosesidir.

Effektiv şəkildə tətbiq edilən «müştərini tanı siyasəti» nəzarət sistemləri, vəzifə bölgüsü, təlim və digər aidiyyəti prosedurları əhatə edir. Bu prosedurları və onların səmərəliliyini təmin etməklə, monitorinq subyektinin rəhbərliyi «müştərini tanı siyasəti»ni həyata keçirməlidir. Monitorinq subyektinin şübhəli əməliyyatların aşkarlanması, qarşısının alınması və məlumatların Maliyyə Monitorinqi Xidmətinə təqdim olunması ilə bağlı yazılı prosedura malik olmalı və müvafiq əməkdaşlar bu prosedurlarla tanış edilməlidir. Həmçinin, qəbul edilmiş qayda və prosedurlara dəqiq və vaxtında əməl olunmasını təmin edən nəzarət sistemi qurulmalıdır.

Müştərini tanı proqramının həyata keçirilməsinə və qiymətləndirilməsinə monitorinq subyektlərinin daxili auditori və məsul şəxsləri xüsusi məsuliyyət daşıyırlar. Bir qayda olaraq PL/TMM üzrə qayda və prosedurlar monitorinq subyektinin tərəfindən hüquqi və tənzimləyici tələblərin qiymətləndirilməsini təmin etməlidir. Əməkdaşların fəaliyyətinin davamlı monitorinqinin aparılması, «müştərini tanı siyasəti»nin müvafiq qayda və prosedurlarının lazımi şəkildə icra olunub-olunmaması ilə bağlı rəhbərliyə hesabatlılığın təmin edilməsi daxili auditori öhdəliklərinə aiddir.

Risklərin idarə edilməsi və daxili nəzarət sistemlərinin tətbiqində mühüm rol oynayan daxili auditori mövcud prosedurların «müştərini tanı siyasəti»nə uyğunluğunu

müntəzəm olaraq qiymətləndirməli, audit komitəsinə yaxud da rəhbərliyə bununla bağlı hesabat təqdim etməlidir.

Müştərini tanı prosedurları ilə bağlı monitoring subyekti əməkdaşlarının mütəmadi olaraq zəruri bilikləri əldə etməyə imkan verən təlim proqramının mövcudluğu zəruridir. Əməkdaşlar üçün təlimlərin vaxtı və mövzusu müəyyənləşdirilməlidir. İşə yeni başlamış işçilərin, ön ofis işçilərinin, məsul şəxslərin və ya yeni müştərilərlə işləyən əməkdaşların təlim proqramı müxtəlif olmalıdır. Yeni işçi heyəti «müştərini tanı siyasəti»nin tərərütələri və monitoring subyektinin bununla bağlı irəli sürdüyü tələblərlə tanış edilməlidir. Monitoring subyektinin bilavasitə ictimaiyyətlə ünsiyyətdə olan əməkdaşları yeni müştərilərin eyniləşdirmə məlumatlarının verifikasiya edilməsi, mövcud müştərilərin hesablarının davamlı əsəsdə idarə edilməsində lazımi ehtiyat tədbirlərinin görülməsi və şübhəli fəaliyyətlərin aşkar edilməsi ilə bağlı təlimatlandırılmalıdırlar. Müştərini tanı qayda və prosedurlarının monitoring subyektinin işçi heyəti tərəfindən əsaslı şəkildə dərk edilərək icra olunmasını təmin etmək üçün təşkilatdaxili mədəniyyətin formalaşdırılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Monitoring subyektinin daxili qayda və prosedurlarının monitoringinin həyata keçirilməsi və onların mövcud qanunvericiliyə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi üçün xarici auditorlar da cəlb oluna bilər.